

աստուծոյ ամիրտովաթ բժշկիս, եւ տէր ձեզ արքայութիւն տացէ Ամեն:

Թարգմանեցաւ պատուական բժշկարանս՝ ի մայրաքաղաքն ըսուովս որ թարգմանի ֆուլիպեայ, ի թուականութեանս հայոց ՋԺԸ, ամին, դեկտեմբեր ամսոյ ինչ, եւ ի կաթողիկոսութեան տէր արիստագէսի, եւ եպսկոպոսութեան տէր յովակիմին, որք կարգայք կամ օրինակէք մեղաց թողութիւն խնդրեցէք ի քրիստոսէ թարգմանողի գրոցս ամիրտովաթ բժշկին, եւ աստուած զձեզ յիշէ իւր միւսանգամ գալուստն ամեն:

Այս յառաջաբանը, որ բժշկարանին ամբողջ նիւթն ու պարունակութիւնը կը բացատրէ, եւ Ամիրտովաթ բժշկին համառօտ կենսագրութիւնը կը գծէ, իւր վերջաբանութեամբ կը յայտնէ, թէ Ամիրտովաթ իւր «օգուտ բժշկութեան» ը գրած է երեք տարւան մէջ, սկսելով Հայոց ՋԺԵ (Քրիստոսի 1466) թուին Գեկտեմբերի 25ին, եւ աւարտելով Հայոց ՋԺԸ (Քրիստոսի 1469) թուին Գեկտեմբերի 26ին, այս կէտը մինչեւ այսօր ծանօթ եղած օրինակներուն մէջ բնաւ յիշուած չէ՝ եւ միայն Պալատու ձեռագրէն ստիպեցանք:

Այս ձեռագիրը կը յայտնէ սակայն աւելի կարեւոր կէտ մըն ալ:

Յառաջաբանութիւնս կարգալով դիւրին է իմանալ, որ ուրիշ մը Ամիրտովաթի գործը վերստին կը շարագրէ կամ կ'ընդօրինակէ, ով է այս ուրիշը:

Այս ուրիշը կը ծանօթանայ մեզ յառաջաբանութեանս կից գրուած երկրորդ յիշատակարանով, զոր առաջին անգամ է որ կը կարգամ եւ բնաւ չեմ պատահած մինչեւ այսօր տեսած «Օգուտ Բժշկութեան» տառնէ աւելի օրինակներուս մէջ: Աւասիկ:

«Այլ եւ զվերջին աշխատոյն սորա զՊուսիաթ սերաստացի բժիշկն, որ բազում աշխատանս կրեցի ի յայս արհեստս եւ բազում բժշկութիւն կատարեցաւ շնորհիւն աստուծոյ եւ այս պատուական գրոցս խիստ հաւանեցաք եւ գրել տուաք, աղաչեմ զձեզ հարք եւ եղբարք որ հանգալիք սմա կարգալով կամ ընդ աղատ տեսանելով, կամ գաղափար գնելով յոյժ խնամ տանիք սմա զի յոյժ պատուական եւ գովելի է սա, եւ որ սիրով աշխատի այս արհեստս բազում օգտութիւն գտանէ ի սմանէ,

եւ բազում հարկիւ կու ընդունի ի մարդկանէ եւ ի մեծամեծաց եւ ըսամկաց եւ քրիստոսի փառք յաւիտեանս Ամեն»

Ինչպէս կ'երեւի յիշատակարանէս՝ Ամիրտովաթի «Օգուտ Բժշկութեան» գործոյն վերջստին շարագրիչը կամ գասաւորիչն է Պուսիաթ Բժիշկ Սեբաստացի, որ հայ բժշկական պատմութեան մէջ անունով միայն ճանչցուած է ցարդ:

Այս հայ բժշկին յայտնութեանը ջերմ սիրահար, Վիննայի Միսիթարեան գիտնական Վարդապետն Հ. Ղեւոնդ Յովնանեան, երկար տարիներ աշխատելով, մինչ հազիւ աղօտ լոյս մը ուր ուրեմն ձեռք անցընել սկսած էր, եւ ահա անագորոյն մահը կարճեց անոր կեանքը:

Հայրենակից 16^{րդ} դարու հայ Բժիշկ Ասար Սերաստացուն, Պուսիաթ առաջին անգամ ազգային մատենագրութեան մէջ յիշատակուած է Վիննայի Բաղմէշ ամսագրութեան՝ 50 տարի յառաջ, իւր խրատական մէկ ոտանաւորովը, որ է հետեւեալը:

Պուսիաթ Սերաստացի Բժիշկն խրատները:

Հիւանդին Աստուած է դեղ՝ որ մահու է տէր եւ կենաց:

Չհաշտման սէպէպ ասեն, խելօքաց է բանս առացած, թէ զճալիստն ասեն եւ զՎիսման բազմաց վըրայած. Հրամանն ի վերուստ պիտի որ օգնէ՝ բժիշկն գոված:

Բայց որ վարհեստը նախատեն իբր անպիտան, եւ դիք յիմար մրտօք սրմին ծանօթացան, Նոյնք իմաստուն զանձն եւ ներհուս համարեցան, Բղետութիւն մրտաց ունին յոյժ յաղծական,

Եւ ի զըրոյ իմաստութեանց ոչ վարժեցան, եւ ոչ ի սպառ ժուժկալեցին ի կէտ ուսման. Այլ մանաւանդ ուսումնականքն որ այժմիս կան. Եւ ի յինքեանց յանձնէ առնեն դեղ անպիտան:

Կամ ի ցաւոյն են անծանօթ լ'անհմուական. Եւ զստածումն ոչ ճանաչեն եւ ոչ ըզգան. Աշակերտաց կարգէ լինին փախստական, Բժիշկ անուամբ են եւ շրջին յոյժ պերճական:

Իսկ որ թիւրեալ բանիւ խօսին սրխալական, եւ զոր առնեն ոչ կատարի ճշմարտարան. Ոչ զի արհեստն է անկատար եւ թիւրաբան, Այլ որ կարծեօք զանձնէ ասեն գիտնողական,

Մի այլասեռ ազգաց լիջիր խնդրող ուսման, Մի ազգատաց մեծամիտիր որպէս իշխան. Այլ առ ի քեզ որպէս ի փշոց վարդ հոտեւան, Եթէ անօթ շնորհաց տեսցես եւ պատուական:

Այլ եւ Պուսիաթ Սերաստացի Բժիշկ անուամբ. Որ ի յարհեստս իմ աշխատեր մեծաւ տնչմաք. Չձեզ աղաչեմ ով որ կարգայք սակաւ զայս բան. Չիս զանարժանս հայր մեղայի առնէք արժան:

Բաղմէշ զայս հրատարակելով, բնաւ տեղեկութիւն մը չի գրեր Պուսիաթ Բժիշկի

1 Հիմնադրութիւնս նախնիաց Բժիշկի Գրայ. Հ. Ղեւոնդայ Վ. Յովնանեան, Մասն Ա., տետր Բ., Վիննա 1897, էջ 339-350:

2 «Բաղմէշ» 1849, էջ 215: